

Dovilės Grigaliūnaitės magistrinio darbo „Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikis skirtingomis ekonominėmis sąlygomis: Lietuvos atvejis“ santrauka

Lietuvoje 2015 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerija aktyvios darbo rinkos politikos (ADRP) priemonėms skyrė 28 mln. eurų, o 2014 metais buvo skirta net 88 mln. eurų. Vienos didžiausių Europos socialinio fondo investicijų tenka būtent ADRP priemonėms. Plataus masto investicijos į šias priemones bei šių investicijų priežastys parodo būtinybę nagrinėti ADRP priemonių poveikį. Gilesnė šių priemonių poveikio analizė leistų viešąsias lėšas panaudoti kuo efektyviau. Atsižvelgiant į tai pasirinktas darbo **objektas** – ADRP priemonių, konkrečiai profesinio mokymo ir įdarbinimo subsidijuojant, poveikis.

Anksčiau atliktuose tyrimuose, nagrinėjančiuose ADRP priemonių poveikį, dažnai pabrėžiama ekonominių sąlygų įtaka šių priemonių efektyvumui. Tyrėjai ekonomines sąlygas sieja su ekonominių ciklų kaita ir, lygindami skirtingu metu taikytas priemones, daro išvadas apie jų poveikį. Taip pat pastebimi efektai pasireiškiantys taikant priemones skirtingais ekonominiais ciklais. Darbe išanalizuotuose anksčiau atliktuose tyrimuose, nagrinėjamos ekonominių sąlygų, kurios kinta kartu su ekonominiais ciklais, tačiau skirtingomis ekonominėmis sąlygomis pasižymi ir skirtingos šalies teritorijos, todėl kilo klausimas, ar tyrėjų pastebėjimus dėl ADRP priemonių skirtingo poveikio skirtingais ekonominiais ciklais galima pritaikyti ir ADRP priemonių poveikiui esant skirtingoms ekonominėms sąlygoms skirtingose šalies teritorijose tame pačiame ekonominiame cikle.

Šio darbo indėlis į vykstančią teorinę diskusiją **tikslas** – panaudojant tyrėjų išvadas apie ADRP priemonių poveikį esant skirtingiems ekonominiams ciklams įvertinti ADRP priemonių poveikį skirtingose teritorijose, pasižyminčiose skirtingais ekonominiais rodikliais. Tikrinama, ar ekonomikai stipresnėse šalies teritorijose pasireiškė tie patys ADRP priemonių efektai, kokie pasireiškia pakilimo ar piko metu bei ar ekonomiškai stipresnėse teritorijose pasireiškė tie patys priemonių efektai, kokie pasireiškia nuosmukio ar krizės ekonominio ciklo metu. Darbe keliamas **problema**, kad ADRP priemonių poveikiui skiriantis esant skirtingiems ekonominiams ciklams, jų poveikis turėtų skirtis ir esant skirtingoms ekonominėms sąlygoms teritorijoje, tačiau jos yra taikomos vienodai, neatsižvelgiant į teritorijas veikiančius ekonominius veiksnius.

Problemai nagrinėti keliami darbo **uždaviniai**, kurie atspindi darbo struktūrą:

1. Išnagrinėti ir pristatyti ekonominių ciklų teoriją bei ankstesniuose tyrimuose pastebėtus ADRP priemonių efektus pasireiškiančius skirtingais ekonominiais ciklais.
2. Perkelti teorinius teiginius apie ADRP priemonių efektus, pasireiškiančius skirtingais ekonominiais ciklais, iš laiko į teritorinę plotmę, t. y. apibrėžti kaip ADRP priemonės veiks geresnėmis bei prastesnėmis ekonominėmis sąlygomis pasižyminčiose teritorijose.
3. Išnagrinėti ekonominę situaciją Lietuvoje atspindinčius rodiklius ir remiantis jais suskirstyti Lietuvos apskritis į du segmentus: pasižymintį geromis ekonominėmis sąlygomis ir pasižymintį prastesnėmis ekonominėmis sąlygomis.

4. Pristatyti kontrafaktinės analizės metodą ir pritaikyti jį lyginant ADPR priemonių (profesinio mokymo ir subsidijų) poveikį skirtinguose segmentuose.
5. Išanalizuoti tyrimo rezultatus ir atsakyti į klausimą, kaip skirtingos ADPR priemonės (profesinis mokymas ir subsidijos) veikia teritorijose, pasižyminčiose skirtingomis ekonominėmis sąlygomis.

Darbe atliekamame tyrime naudojami duomenys apie bedarbius pvz., jų amžių, lytį, išsilavinimo lygį, ankstesnę informaciją apie nedarbą ir pan. Į tyrimą įtraukiami tiek priemonėse dalyvavę, tiek nedalyvavę bedarbiai. Duomenys yra pakankamai išsamūs, kad leistų įvertinti poveikį trimis kintamiesiems: metinių pajamų dydžiui, dirbtų dienų skaičiui, nedirbtoms dienoms (t. y. registracijos Lietuvos darbo biržoje trukmei) praėjus vieneriems ir dvejiems metams po projekto, kuriuo metu buvo įgyvendintos ADPR priemonės, pabaigos. Naudojant šiuos duomenis atliekamas kontrafaktinis vertinimas ir išmatuojamas ADPR priemonių poveikį praėjus metams bei dvejiems metams po projekto įgyvendinimo pabaigos, taip pat atliekami apibendrinimai bei patvirtinamos darbe keliamos hipotezės.

Tyrimas atliekamas trimis etapais. Pirmiausia, palyginamos tikslinės grupės (priemonėse dalyvavę bedarbiai) Lietuvos didmiesčiuose ir regionuose. Tikslinių grupių palyginimas leidžia patikrinti prielaidą, kad ADPR priemonės didmiesčiuose ir regionuose veiks skirtingai, taip kaip veikia esant skirtingiems ekonominiams ciklams. Antra, atliekamas kontrafaktinis ADPR priemonių poveikio vertinimas taikant dvigubo skirtumo metodą. Tikslinė grupė lyginama su kontroline grupe (priemonėse nedalyvavę, statistiškai į tikslinę grupę panašūs bedarbiai). Trečia, siekiant įsitikinti rezultatų, gautų atlikus poveikio vertinimą, statistiniu reikšmingumu, šalia dvigubo skirtumo metodo atliekama regresinė analizė. Atliekant ją, įsitikinama, kad dalyvavimas ADPR priemonėje turėjo įtakos asmens užimtumui ir metinėms pajamoms.

Gauti tyrimo rezultatai leido įsitikinti, kad ankstesniuose tyrimuose pastebėtas ADPR priemonių poveikio tendencijas galima pritaikyti ne tik laiko, bet ir teritorinėje plotmėje. ADPR priemonės vienos valstybės teritorijose, pasižyminčiose skirtingais ekonominio augimo tempais, turi tokius pat efektus kaip ir esant skirtingiems ekonominiams ciklams. Atliktas ADPR priemonių poveikio vertinimas parodė, kad ADPR priemonės geriau veikia regionuose. Teigiamas subsidijų poveikis pastebimas tiek didmiesčiuose tiek regionuose, tačiau regionuose jis yra didesnis. Vis dėlto, su laiku teigiamas subsidijų poveikis mažėja tiek ekonomiškai stipresnėse, tiek silpnesnėse apskrityse, o atotrūkis tarp regionų ir didmiesčių didėja. Taip pat pastebėtas neigiamas profesinio mokymo poveikis trumpuoju laikotarpiu. Mažesnis neigiamas poveikis užfiksuotas regionuose nei didmiesčiuose, todėl daroma išvada, kad profesinis mokymas yra veiksmingesnis prastesnėmis ekonominėmis sąlygomis pasižyminčiose apskrityse. Svarbu paminėti, kad pastebėta, jog neigiamas profesinio mokymo poveikis su laiku mažėja, todėl reikalingi ilgesnės laiko eilutės tyrimai, kurie leistų išsiaiškinti ilgalaikį profesinio mokymo poveikį. Poveikio vertinimą papildė regresinė analizė, kuri parodė, jog užimtumui didžiausią įtaką turi lytis, teritorija, dalyvavimas ADPR priemonėse. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, galima teigti, kad lyginant tiek subsidijų, tiek profesinio mokymo poveikį didmiesčiuose ir regionuose, didesnę poveikį galima matyti regionuose, kurie pasižymi prastesnėmis ekonominėmis sąlygomis.

Gautos tyrimo išvados parodė, jog svarbu įvertinti ADRP priemonių poveikį praėjus daugiau nei dvejiems metams po jų įgyvendinimo pabaigos, tai leistų įvertinti ADRP sukeltus efektus ilguoju laikotarpiu. Kita galima tyrimų kryptis yra susijusi su ekonominiais ciklais esančiais valstybėje, kuomet atliekamas priemonių poveikio vertinimas. Darbe nagrinėtos ADRP priemonės buvo įgyvendintos krizės laikotarpiu, kas galėjo turėti įtakos priemonių poveikiui. Būtų aktualu įvertinti, kokį poveikį skirtingose teritorijose turi ADRP priemonės, kai yra įgyvendinamos kilimo arba piko ekonominiais ciklais. Turint tokius rezultatus, būtų galima palyginti poveikį tiek krizės, tiek pakilimo metu bei atsižvelgti į ekonominių ciklų įtaką skirtingose teritorijose įgyvendinamoms ADRP priemonėms.

Šie tyrimo rezultatai aktualūs užimtumo politikos formuotojams, siekiantiems efektyvaus viešųjų lėšų panaudojimo, kadangi suteikia informacijos apie ADRP priemonių taikymo efektus skirtingose šalies teritorijose. ADRP priemonių panaudojimas 2007–2013 m. buvo homogeniškas, išskirta tik jaunimo grupė, kurios užimtumui skatini buvo sukurta viena atskira iš ES struktūrinių fondų finansuojama priemonė. Tuo tarpu prasidėjus 2014–2020 m. investicijų periodui ADRP finansavimas, ne tik taikomas dar didesne apimtimi, bet ir skirstomas socialiai jautriausioms grupėms. Šio darbo rezultatai parodė, kad siekiant efektyvaus viešųjų lėšų panaudojimo, galima žengti dar vieną žingsnį – planuojant viešąsias investicijas atsižvelgti į teritorijos, kurioje jos bus panaudojamos ekonominius rodiklius. Įdarbinimas subsidijuojant turėtų būti orientuotas į prastesnius ekonominio augimo rodiklius turinčias teritorijas siekiant trumpalaikio darbo rinkos išjudinimo. Geresnėmis ekonominėmis sąlygomis pasižyminčiose teritorijose subsidijos turėtų būti taikomos tik pačioms pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms, kurioms be šios pagalbos nepavyktų patekti į darbo rinką. Bendram užimtumo lygiui palaikyti vertėtų apsvarstyti galimybę taikyti mažiau viešųjų investicijų reikalaujančių priemonių taikymą (pvz., konsultavimas, informavimas). Neigiamas profesinio mokymo poveikis yra mažesnis prastesnius ekonominio augimo rodiklius turinčiose teritorijose. Be to, su laiku neigiamas šios priemonės poveikis taip pat mažėja. Esant prastesnėms ekonominėms sąlygoms, ši priemonė gali būti investicija į ateitį, kuomet esant nuosmukiui ADRP priemonėje dalyvaujantis asmuo turi užtikrintą pajamų šaltinį, išlieka aktyvus, o pasitaisius ekonominėms sąlygoms, gali savo įgytą kvalifikaciją pritaikyti darbo rinkoje.